

L. Jisl 28

Kültegin Anıtına dair Bazı Notlar

Tuncer BAYKARA
(Erzurum)

Türklerin tarihî ve edebî en büyük yâdigarları, çoğunlukla Orhun nehri kıyılarında bulunuyor. Bu sahalara kutsal Türk vatan toprağı olarak tarihin en eski çağlarından onuncu yüzyıla kadar ehemmiyetini muhafaza etmiştir. Bu bakımdan bu yöreler, Türk tarihi için son derece önemlidir. Bu önem, sadece siyâsî veya Türk dili ve edebiyatı açısından olmayıp, millî kültür tarihimiz bakımından da bahis konusudur. Son seksen yıldan beri çeşitli âlimler tarafından sık sık ziyaret edilen bu yöre, son yıllarda arkeolojik kazılara da sahne olmaktadır. Kültegin ve Tonyukuk anıtları, 15 yıl kadar önce kazılmışlardı. Burada, kazıların ortaya koyduğu ilk neticeler hakkında, özellikle Kültegin anıtı hakkında bazı noktalara temas etmek istiyoruz.

Lumir Jisl'in başkanlığında bir müşterek Çek-Moğol arkeoloji heyeti, 1958 ve sonraki yıllarda Orhun nehri yakınlarında, Göktürklerden kalmış olan anıtların bulunduğu yerlerde kazılar yapmıştır. L. Jisl, ilk kazı neticelerini ortaya koyan makalesinde¹ herşeyi umumiyetle Çin kültür unsurlarına göre izah etmek eğilimindedir. Adı geçen makalesinde Türklere has bir kültür hususiyeti olarak zikredilen birşey görülmemektedir. Ona göre anıt-kurgan tamamen Çinli ustaların eseridir ve tabii ki buna Türklerin katkıları olmamıştır². Anıtın inşaatında Çinli ustaların geldiğini, Çin kaynaklarının yanında, bizzat Göktürk kitâbeleri de söyler: «Çin Kağan'ndan resimci (bedizci) getirdim resimlettim. Benim sözümü kır-

1 Lumir Jisl, «Kül-tegin anıtında 1958'de yapılan arkeoloji araştırmalarının sonuçları», *Belleten*, XXVII/107 (1963), s. 387-410.

2 L. Jisl'e göre bu vakta, bilhassa inşaatta kullanılan mimârî ölçü birimi ile desteklenmektedir. Gerçi binada verilen ölçüler, arşın şâyet 68 sm kabul edilirse, Kaşgarlı'da bahsedilen Türk arşını «çığ» a da uyuyor. Ancak «çığ» da çince «chih» kelimesinden gelmiş olmalıdır (*Drevnet-yürskiy Slovar*, Leningrad 1969, s. 147). «Çi» adlı uzunluk ölçüsü, o çağlarda T'ang Chi'nin tesbitine göre 35,81 sm uzunluğunda idi. Prof. Z.V. Togan'a göre Kaşgarlı çağında Bağdad arşını 51,8 sm olduğundan, «çığ»ın uzunluğu da «çi» kadar (34,6 sm) çıkıyor.

İslam tetkikleri: enstitüsü dergisi, 5/1-4 s. 222-228
İstanbul 1970